

THE VALENCES OF THE PROHIBITION IN THE WORKS OF FRANZ KAFKA

Camelia Suciu

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: Eugene Ionesco claims, regarding the universe of Franz Kafka's work, that "the man lost in the labyrinth" is "a primordial theme". Starting from this point, the study aims to find answers for two questions: 1. How is the labyrinth of Kafka's work born? and 2. What is this labyrinth in which the entire universe of the work is blocked? From our point of view, the engine behind the labyrinthine transformation of the Kafkaean world, is the prohibition under the sign of equality: negation=prohibition. Thus, the study approaches different forms of prohibition found in Kafka's works, based on Jean-Paul Sartre's study about negation in the Being and Nothingness where negation is seen as a "refusal of existence" through which a being "is aroused in nothingness". The study also seeks to establish a connection between the writer's biography and his fictional work, taking into account the valences of the prohibition that becomes the source of the creation of the absurd prison-world, specific to Franz Kafka's literature.

Keywords: prohibition, time, space, prison, world

În *Note și contranote* Eugene Ionesco afirmă „tema aceasta a omului rătăcit în labirint, fără fir conducător, este primordială, cum se știe, în opera lui Kafka”¹. Se iscă, în acest context, două întrebări: *Cum ia naștere labirintul ficțional kafkian?* și *Care este acest labirint al universului operei sale?* Din punctul nostru de vedere, motorul care stă la baza apariției labirintice a lumii kafkiene este interdicția, privită sub semnul egalității: interdicție=negație.

Jean Paul Sartre în *Ființa și neantul* afirmă privitor la negație „negația este refuz de existență. Prin ea, o ființă (sau un mod de a fi) este pusă, apoi aruncată în neant”², în această situație „condiția necesară pentru ca să poată fi posibil a spune nu este ca neființa să fie o prezență perpetuă în noi și în afara noastră, este ca neantul să bântuie ființa”³ și „dacă neantul fundează negația e pentru că el cuprinde în el nu-ul ca structura sa esențială”⁴. Din aceste observații, două aspecte sunt supuse atenției noastre: 1.Negația ca refuz de existență și 2.Negația ca structură fundamentală a neantizării ființei. Privitor la opera kafkiană, folosind noțiunea de *interdicție* ca sinonim al *negației* pot fi observate mai multe forme de manifestare a acesteia, variații întâlnite în dimensiunea biografică a operei scriitorului, transpuse apoi, sub diferite forme, în opera sa ficțională.

O primă manifestare a interdicției este ceea ce Maurice Blanchot susține cu privire la Kafka „are o profesie, o familie. Aparține lumii și trebuie să-i aparțină. Lumea îi dă timpul, dar și dispune de acest timp.”⁵ Aici este conturată o primă formă a interdicției, interdicția de a dispune în mod liber de timp, interdicție care este subliniată în nenumărate rânduri în jurnalul său „Nu duc nimic până la capăt petru că nu am timp și pentru că dăinuie în mine apăsarea asta. (...) Am să mai pot îndura mult? Are vreun rost să mai sufăr așa, are să mi se dea, adică

¹Eugene Ionesco, *Note și contranote*, București, Editura Humanitas, 1992, p.257

²Jean-Paul Sartre, *Ființa și neantul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2004,p.50

³Ibidem

⁴Jean-Paul Sartre, *op.cit*, p.59

⁵Maurice Blanchot, *Spațiul Literar*, București, Editura Minerva, 2007, p.p.72-73

timp?”⁶ O primă neantizare a ființei kafkiene este această negație a ideii de suficiență a timpului. Existența unei ființe a timpului suficient și necesar manifestării eului creator este astfel imposibilă, dominată de negație, ca ceea ce numește Sartre „refuz de existență”⁷ Deoarece „există o ființă a lucrului perceput în măsura în care el este perceput”⁸ timpul nu mai este perceput ca o existență necesară și suficientă, ci ca o negație, o interdicție a manifestării în mod liber a universului creator. Acest fenomen este demonstrat de opera biografică a lui Kafka.

În acest context, eul își țese primele pânze ale aceluia labirint în care vor fi capturate personajele operelor ficționale kafkiene. Ceea ce a determinat această interdicție a timpului în opera ficțională este „solitudinea absenței de timp”⁹ Este observabilă nevoia trecerii într-un timp absolut, care să-i fie lui însuși suficient, iar această suficiență a timpului pentru timp în sine, este redată prin abordarea ficțională a unor situații absurde în care sunt puse personajele. Soluția ultimă este trecerea realității în absurd, crearea unei lumi a absurdului, în care închisoarea temporală, reală, a lumii să fie transpusă. Dacă ne îndreptăm atenția spre povestirea *În fața legii*, putem observa cum absurdul creează un timp absolut, suficient pentru sine, care este însă resimțit de personaj ca atemporal, ca ceea ce Maurice Blanchot numește „absență de timp”¹⁰ „păzitorul îi dă un scaunel și-i spune să șadă lângă ușă, de-o parte. Acolo stă zile și ani în șir.”¹¹ Timpul devine o noțiune abstractă, iar trecerea lui nesemnificativă pentru personaje. Este materializat la nivel ficțional, ceea ce Kafka mărturisește în Jurnal „duc o viață dublă, înspăimântătoare, din care, după toate posibilitățile nu există altă cale de ieșire decât nebunia”¹² Această posibilă nebunie se manifestă în ficțiune sub forma abordării situațiilor absurde. După ce personajul din povestirea *În fața legii* petrece timp nelimitat chiar „în fața legii”, acesta îl întreabă pe cel care păzește intrarea „- Toți se străduiesc, vezi bine, să afle ce-i legea, grăiește omul, cum se face atunci că, în atâta amar de ani, n-a mai cerut nimeni să intre înafară de mine?”¹³ Absurdul este redat prin însăși referirea la dimensiunea temporală, timpul inversează mersul firesc al lumii, interzicând însăși firescul, aflarea adevărului, astfel chiar firul narativ nu doar personajul, devine „o umbră negativă a propriei sale realități”¹⁴

Așadar, interdicția temporală pe care a trăit-o scriitorul în mod real este transpusă, la nivel ficțional, printr-o transformare a timpului într-un timp absolut, atemporal, suficient timpului însuși, iar această transformare este realizată prin intermediul absurdului, proces prin care „totul devine fals pentru omul care, pierzându-și realitatea (nu umbra, ca eroul lui Chamisso), devine umbra negativă a propriei sale realități”¹⁵

Interdicția libertății timpului este dată de epuizarea timpului de către nevoile societății birocratice, ceea ce Maurice Blanchot sugerează prin afirmația „Lumea îi dă timpul, dar și dispune de acest timp.”¹⁶ Acest proces este o mască a transformării individului într-un sclav mecanizat al socialului. Această formă a interdicției se manifestă în strânsă legătură cu o altă formă a acestui fenomen, interdicția manifestării libere a propriei identități. Aceasta este conturată în contextul mediului familial și fundamentată de transformarea socială a acestuia într-un sclav al socialului. În ceea ce privește manifestarea interdicției la nivelul mediului

⁶Franz Kafka, *Opere complete vol.3 Jurnal 1910-1923*, București, Editura Univers, 1998, p.67

⁷Jean-Paul Sartre, *op.cit.*, p.50

⁸Ibidem, p.24

⁹Maurice Blanchot, *op.cit.*, p.73

¹⁰Ibidem

¹¹Franz Kafka, *Metamorfoza și alte povestiri*, Iași, Editura Polirom, 2012, p.111

¹²Franz Kafka, *Opere complete vol.3 Jurnal 1910-1923*, București, Editura Univers, 1998, p.27

¹³Franz Kafka, *Metamorfoza și alte povestiri*, Iași, Editura Polirom, 2012, p.112

¹⁴Nicolae Balotă, *Literatura absurdului*, București, Editura Teora, 2000, p.15

¹⁵Ibidem

¹⁶Maurice Blanchot, *op.cit.*, p.73

familial, nu de puține ori este invocată în Jurnal, influența imaginii paterne și a întregii situații din mediul familial. De exemplu, într-un din notele sale, scriitorul afirmă „Stau în camera mea, în acest cartier general al vacarmului care domnește în toată casa noastră. Aud cum se trântesc ușile și prin larma asta aud doar pașii celor care aleargă mereu de la o ușă la alta, aud chiar și trosnetul metalic al ușitei de la soba de gătit din bucătărie. Tata dă buzna, trântind ușa, în camera mea, și trece, trăgându-și după el halatul de casă care-i alunecă în urmă, din soba din camera de alături se scoate cenușa.”¹⁷ Se poate observa cum în mod nedeclarat, interdicția se instalează la nivelul ființei dar sub altă formă de manifestare, o mască a lipsei spațiului individual, altfel spus, asistăm la o înlănțuire de interdicții, o serie a interdicțiilor care definesc existența, acest proces materializează reducerea existentului, după modelul lui Sartre, la „seria aparițiilor care-l manifestă”¹⁸ Înșăși existența devine o manifestare în serie a diferitelor forme de interdicție, prin care ființa este „aruncată în neant”¹⁹, aceasta nu se mai regăsește pe sine și nu-și poate crea o identitate proprie într-un spațiu securizat individual, de aici nevoia de transcende realitatea și de a o subiectiviza, creând o realitate ideală prin absurd. Realitatea individului trece în neant, se pierde pe sine și nu poate să-și găsească identitatea decât creând una nouă, în ficțiune prin apelul la absurd. Făcând o paralelă cu evadarea în vis a romanticilor, omul alienat, neantizat ca lume interioară, nu poate evada altundeva decât într-o lume a absurdului, iar paradoxal, această evadare se metamorfozează într-o lume închisoare pe care personajul de data aceasta, o resimte ca fiind un spațiu securizat în care identitatea trăirilor sale, a felului în care percepe lumea și conglomeratul de evenimente sociale în care este implicat, se poate manifesta liber, devenind o voce la nivel textual. Metamorfoza lui Gregor Samsa este un rezultat al seriei de interdicții la care este supus personajul, el devine forma ficțională a unui conținut real. Pe de altă parte, Joseph K. din Procesul, reprezintă un element important în demararea procesului de materializare a felului în care realul amprentează ființa, personajul nu mai este el cel care manifestă evadarea în absurd, ci devine un intermediar, am putea spune chiar mediator al acesteia. Prin intermediul său lumea absurdă se construiește și se definitivează ca identitate a textului, o identitate carcerală pentru întreg universul ficțional. Acest proces este încă o dată un rezultat al repetitivității interdicțiilor sub forma unor serii. O formă de interdicție specială în cazul de față este interdicția de a avea acces la informație justificatoare. Din acest punct ia naștere închisoarea ca spațiu al absurdului în care se desfășoară viața personajelor, nu există un răspuns concret pentru întrebarea, rostită sau sugerată, „ De ce?” De ce este judecat Joseph K.? De ce a murit Joseph K.?, iar lista acestor întrebări fără vreun răspuns, poate să continue. Dacă păstrăm paralelismul dintre realitate și ficțiune, dintre felul în care se raportează la realitate ființa Franz Kafka și ființele ficționale create de acesta, ne putem îndrepta atenția spre textul *Jurnalului*, text în care se regăsesc numeroase mărturisiri cu privire la izbirea ființei de zidul interdicției. De exemplu în *Jurnal* se regăsește și următoarea mărturisire: „28 decembrie. Chinurile pe care mi le provoacă serviciul la fabrică. De ce am acceptat, atunci când mi s-a impus să lucrez aici după-amiaza?Adevărul este că nimeni nu mă obligă la asta cu forța, doar tata cu reproșurile lui, Karl cu tăcerea lui, precum și sentimentul meu de vinovăție”²⁰. Din punctul nostru de vedere, închisoarea lumii ficționale kafkiene stă sub semnul a trei coordonate invocate în această mărturisire: întrebarea De ce? pentru care nu există un răspuns evident, așteptările familiei și simțul responsabilității aflat sub masca șireată a conștiinței. Acestea sunt trei coordonate ale ființei atacate de valențele interdicției. Am putea spune că avem a face cu un călcâi al lui Achile tridimensional, vizat în permanență de atacurile în serie ale interdicției. Ideea de a aparține unui sistem organizat, monitorizat de

¹⁷Franz Kafka, *Opere complete vol.3 Jurnal 1910-1923*, București, Editura Univers, 1998,p.91

¹⁸Jean-Paul Sartre, *Ființa și neantul*, Pitești, Editura Paralela 45, 2004, p.43

¹⁹Ibidem,p.50

²⁰Franz Kafka, *Opere complete vol.3 Jurnal 1910-1923*, București, Editura Univers, 1998, p.139

un program și de îndatoriri sociale, este o temă care implică interdicție prin însăși abordarea ei, interdicția trăirii unei vieți spontane, în care ființa să se poată manifesta, monotonia este cheia acestei interdicții, prin aceasta ființa își transformă viața într-un mecanism, individul devine o mașinărie socială cu mișcări controlate de simțul datoriei. Interdicția crează astfel un om artificial, care nu mai poate să se manifeste liber pentru a-și atinge propriile idealuri, cu atât mai puțin idealuri creatoare. Prin realizarea unor îndatoriri de serviciu, individul îndeplinește, de fapt, obiective ale unei ființe absente, ale unei ființe artificiale mascate de valențele lui „trebuie”, valențe care se pliază pe cele trei dimensiuni: omniprezenta De ce?, așteptările familiei și simțul responsabilității.

Trezirea tânărului Gregor într-un corp străin, acel corp care nu-i aparține și totodată nu poate să îndeplinească cerințele celor trei dimensiuni, aduce-n prim-plan imaginea ființei izolate într-o abstracție a realității. Această abstracție, devine însă și o mărturie a personajului. Toate trăirile negative acumulate de-a lungul timpului sunt deodată exteriorizate, nu prin conținut ci prin formă. Acesta nu se mai poate manifesta ca individ social, ca imagine a ceea ce se așteaptă de la el, ci devine un element total nefolositor atât familiei cât și societății. Se confruntă astfel cu o altă formă de interdicție, prin care primește rolul de a fi acel produs al socialului pe care toată lumea îl așteaptă și de care toată lumea are imediată nevoie. Este exemplul de personaj care materializează „neantizarea ființei”²¹ într-un mod foarte plastic, tânărul Gregor transformându-se într-o neființă pentru cei din jurul său și ființă pentru lumea sa interioară. El devine NE-folositor pentru familie, NE-folositor locului său de muncă și locului ocupat în societate, ajungând ca în cele din urmă să fie NE-folositor sieși deoarece trupul nu-i mai servește și nu-l mai ascultă. Astfel propriul trup devine o închisoare a valorilor sale particulare, un labirint în care ființa devine treptat, neființă.

Păstrând egalitatea semantică utilizată încă de la începutul studiului, interdicție=negație, putem afirma că acest proces al negării este și sursă de inspirație pentru dimensiunea ficțională a operei kafkiene. Întregul univers este redus la negație, valorile devin nonvalori, loialitatea devine nonloialitate, echilibrul devine dezzechilibru. Transpunerea realității în absurd este realizată prin negație, ajungându-se astfel la acel „neant care bântuie ființa”²², cu alte cuvinte, am putea pune sub semnul sinonimiei absurdului lumii ficționale kafkiene cu procesul de neantizare a ființei.

Pentru a susține acest aspect, ne putem îndrepta atenția către o altă formă a interdicției care bântuie viața tânărului Kafka: interdicția odihnei. Această manifestare a interdicției este foarte des menționată în Jurnal „se pare că, în ce mă privește cu mine s-a terminat încă din temelii- în ultimul an nu am fost niciodată mai mult de cinci minute la rând scuturat cu totul din somn, va trebui ca zilnic fie să-mi doresc să pier de pe fața pământului, fie, fără ca pentru așa ceva să mi se îngăduie cea mai mică speranță, să încep totul de la început ca un copil mic.”²³ sau „n-am dormit de trei nopți- la cea mai mică încercare de-a face ceva simt cum ating străfundul puterilor mele”²⁴ ori „sînt obosit, trebuie să încerc să mă refac dormind, alminteri sînt pierdut în toate privințele. Câtă osteneală să mă pot menține pe linia de plutire.”²⁵ Observăm deci, cum ființa se iznește de zidul aceluiași „nu”, iar această pendulare între interdicție și strădania de a depăși efectele acesteia se proiectează în universul ficțiunii, și demararea unui proces de negare a normalului și a valorilor primordiale ale individului. Lumea textului se află în permanență între limitele suportabilului, de subliniat în acest sens o afirmație din *Metamorfoza* „Cine oare, din această familie trudită și ostenită

²¹Jean-Paul Sartre, *op.cit.*, p.50

²²Ibidem

²³Franz Kafka, *Opere complete vol.3 Jurnal 1910-1923*, București, Editura Univers, 1998, p.26

²⁴Ibidem, p.104

²⁵Franz Kafka, *op.cit.*, p.234

peste măsură, ar fi avut timp să se ocupe de Gregor, mai mult decât era strict necesar?”²⁶ în nici o situație nu este depășită limita lui „strict necesar” întreaga narațiune fixându-se asupra unui obiectiv, acela de atribuire a unui rol specific fiecărui gest sau acțiune, totul bazându-se pe concret și pe nevoia de a acționa ca o mașinărie cu mișcări precise, limitate de interdicții.

Rezumând observațiile noastre, putem afirma că puntea de legătură între opera biografică a scriitorului Franz Kafka și implicit lumea sa interioară, și opera ficțională este reprezentată de valențele interdicției manifestate sub forma unei serii ce nu pare să aibă finalitate. Modul prin care scriitorul alege să echilibreze cele două lumii este reprezentat de abordarea absurdului ca formă de manifestare ficțională. De aici derivă răspunsurile pentru cele două întrebări de la care a pornit studiul, răspunsuri între care poate să fie stabilită o relație de echivalență: labirintul universului operelor lui Franz Kafka este reprezentat de capturarea ființei în lumea absurdului, lume văzută ca soluție ultimă în fața neantizării ființei sub semnul interdicției.

BIBLIOGRAPHY

- BALOTĂ, Nicolae**, Literatura Absurdului, București, Editura Teora, 2000
BLANCHOT, Maurice, Spațiul Literar, București, Editura Minerva, 2007
DELEUZE, Gilles, GUATTARI, Felix, A thousand plateaus, capitalism and schizophrenia, Mineapolis, University of Minesota Press, 2005
DELEUZE, Gilles, GUATTARI, Felix, Kafka Pentru o literatură minoră, București, Editura Art, 2007
FOUCAULT, Michel, A supraveghea și a pedepsi: nașterea închisorii, Pitești, Editura Paralela 45, 2005
IONESCO, Eugene, Note și contranote, București, Editura Humanitas, 1992
SARTRE, Jean-Paul, Ființa și neantul, Pitești, Editura Paralela 45, 2004
KAFKA, Franz, Opere complete vol.3 Jurnal 1910-1923, București, Editura Univers, 1998
KAFKA, Franz, Metamorfoza și alte povestiri, Iași, Editura Polirom, 2012
KAFKA, Franz, *Procesul*, București, Editura Rao, 2013

²⁶Franz Kafka, *Metamorfoza și alte povestiri*, Iași, Editura Polirom, 2002, p.58